

KAREL HAVLÍČEK BOROVSKÝ - TYROLSKÉ ELEGIE

LITERÁRNÍ TEORIE

Literární druh a žánr: satirická* lyricko-epická báseň/elegie* (lyricko-epická poezie); ŽÁNŘ: satira* **Literární směr:** vydáno v časopise r. 1861 (posmrtně), vytvořeno již r. 1852 v Brixenu (závěr autorova života); doznívající národní obrození*; realismus* s prvky romantismu*

Slovní zásoba: spisovná čeština s častými zastaralými prvky - archaismy* (*žandarm* [četník/policista], *králj* [límeč], *kord* [sečná zbraň]), a historismy*; mnoho hovorových výrazů a nespisovných výrazů (*dobrytrotro* [dobré jitro], *prej* [prj]); citově zabarvené výrazy a expresivní výrazy, místy i vulgaritě (*ouřad* [úřad]); výrazy z němčiny (*treu* [věrný/spolehlivý], *bieder* [dobrý/počestný]) a latiny (*habeas corpus* [soudní předváděcí listina]); zdvořilosti (*měsíček*)

Figury a tropy: FIGURY: apostrofa* („*Svit, měsíčku...*“, „*Ach ty vládno...*“); inverze* („*Národy na šňůrce vodit chceš...*“); elipsa* („*Když na třetí [hodinu] šlo...*“); řečnická otázka* („...*jápak se ti Brixen líbí?*“); TROPY: personifikace* („*Vládno Národy na šňůrce vodit chceš...*“, „*Svit, měsíčku...*“), ironie* (*slavný ouřad*), přirovnání*, hyperbola*

Rytmus, verš, rým: RYTMUS: trochej a daktyl; VERŠ: jednoduchý, založený na výrazném rýmu; RÝM: většinou přerývaný (a b c b) **Vyprávěč/Lyrický subjekt:** autor, který vše vypráví měsíčku (-ich forma)

Stylistická char. textu: **Postavy:** monolog vyprávěče (lyrického subjektu); místy přímá řeč; výrazná ironie a sarkasmus („*Bach mi píše... že prej potřebuju změnu povětrí.*“) **AUTOR** (K. H. Borovský): rebel kritizující habsburskou monarchii; statečný, osamocený a odevzdaný; KOMISAR DEDERA: jeden z policistů, kteří autora doprovázejí; ztělesňuje neschopnost rakouské policie; STRÁŽE: zbabělí a nechopní; ALEXANDER BACH: tvrdý rakouský ministr; autor ho v básni pouze zmiňuje

Děj: autor popisuje příchod rakouských státních policistů do jeho domu → loučí se s rodinou, rodným městem i celou vlastí → popisuje i samotnou cestu včetně vrcholné scény, kdy se v rakouských horách spláší koně, kočí uteče a vystrašení policisté vyskáčou ven z vozu, zatímco on sám zůstává v klidu uvnitř a bezpečně dojezd do nejbližšího města, kde se ještě před návratem policistů stihne navečeřet → po příjezdu do Brixenu v Tyrolských Alpách se mu začíná vytrácet naděje na návrat

Kompozice: báseň je rozdělena na 9 zpěvů (1. autorova úvodní lyrická řeč k měsíčku; 2. příchod policistů do autorova domu; 3. vyřízení "pozdravu" od ministra Bacha; 4. autorův "souhlas" s odjezdem; 5. loučení s rodinou; 6.+7. cesta do Brixenu; 8. splášení koní; 9. příjezd do Brixenu) po 3-18 slokách (1 sloka obsahuje 4 verše); časovou návaznost děje (epika=dějovost) narušují časté autorovy lyrické (=nedějové) narážky na rakouskou monarchii, tajnou policii a církev; vyprávění chronologické (časová návaznost děje), retrospektivní jen částečně (autor se vrací k příběhu do minulosti, příběh samotný už je však vyprávěn chronologicky)

Prostor a čas: Německý Brod (autorův domov), cesta z Čech do rakouského Brixenu a městečko Brixen v Tyrolských Alpách (zde byl autor autor několik let držen v zajetí); 19. století (zima roku 1851) **Význam sdělení (hlavní myšlenky díla, motivy):** kritika a zesměšnění zaoštalé a přesto tvrdé a nekompromisní rakouské monarchie, tajné policie a církve; vyjádření vlastních pocitů z deportace (statečnost, osamocenost, beznaděj); MOTIVY: donucení, odjezd, loučení, statečnost, osamocenost, beznaděj

LITERÁRNÍ HISTORIE - společensko-historické pozadí vzniku

Politická situace (mocenské konflikty, aj.): revoluce ve většině evrop. měst (1848); Všeslovanský sjezd v Praze → povstání potlačeno (1848); František Josef I. rakouským císařem (1848); české území pod nadvládou habsburské monarchie vládnoucí z Vídně

Základní principy fungování společnosti v dané době: pod nadvládou absolutistické habsburské monarchie panují přísné poměry a represe (cenzura, udávání, působení tajné policie a jejích konfidentů, atd.)

Kontext literárního vývoje: v kontextu již završeného národního obrození* tvořila tzv. 2. generace národních buditelů*; z konkrétních literárních směrů je u nás stále aktuální realismus* (často v rámci tzv. generace májovců*, již začínají nahrazovat tzv. lumírovci); na realismus* navazuje ve Francii nově vzniklý naturalismus; vycházejí i některá pozdní díla v rámci romantismu; k prolínání realismu* a romantismu* dochází v tzv. venkovské próze; REALISMUS*: Božena Němcová (*Babička*), Jan Neruda (*Arbesky*), Gustave Flaubert (*Paní Bovaryová*, *Citová výchova*); VENKOVSKÁ PROZA: Karolína Světlá (*Vesnický román*, *Kříž u potoka*); ROMANTISMUS*: Karel Jaromír Erben (*Kytice*); ROMANTICKÁ POEZIE: Vítězslav Hálek (*Večerní písně*)

AUTOR - život autora: Karel Havlíček Borovský (1821-1856) – český básník období realismu*, novinář, politik (příslušník 2. generace národních buditelů), ekonom, považovaný za zakladatele moderní české žurnalistiky, politické satiry*, lit. kritiky a velký kritik habsburské monarchie; nar. a dětství v Borově (odsud přídomek "Borovský") → od r. 1833 gymnázium v Německém (dnes Havlíčkově) Brodě → studium filozofie v Praze → vstup a následný odchod z kněžského semináře kvůli panujícím poměrům → kritika římskokatolické církve → v rámci pruského názoru absolvoval počátkem 40. let 19. stol. cestu do Ruska → roční pobyt jako vychovatel → r. 1844 návrat → změna názoru (nedosažitelnost slovanské vzájemnosti) → začátek tištěné tvorby → od r. 1846 redaktorem *Pražských novin* (na doporučení Františka Palackého) → za revoluce r. 1848 založil *Národní noviny* (1. ryze český deník, velmi kritický vůči absolutistickému režimu) → velká popularita → podíl na organizaci *Všeslovanského sjezdu* (+ návštěva Polska a Chorvatska) → po potlačení revoluce uvězněn → zvolen poslancem do říšského sněmu → imunita → propuštění → r. 1850 zákaz *Národních novin* → vykázan z Prahy → Kutná Hora → založení časopisu *Slován* → r. 1851 pod tlakem zastavil vydávání *Slovanu* → obrovský tlak + další soudní procesy → návrat do Německého Brodu → ústraní → v zimě r. 1851 deportován do alpského Brixenu a důsledně střežen → r. 1855 mu byla dovolena cesta za rodinou (po cestě se dozvěděl o smrti manželky) → Německý Brod → smrt v Praze r. 1856 na tuberkulózu → mučednický pohřeb s účasti Boženy Němcové, Fr. Palackého nebo Karla Jaromíra Erbena; ZAJÍMAVOSTI: zasadil se o vznik názvů Václavské a Karlovo náměstí pro tehdejší Koňský, resp. Dobytčí trh

Vlivy na dané dílo: silné autobiografické prvky plynoucí ze skutečné události (zatčení tajnou policií a následná deportace do Brixenu); odpor k habsburské monarchii

Další autorova tvorba: tvořil především kritická a satirická díla, politicky zaměřená proti habsburskému režimu, ale také proti církvi; část jeho tvorby tvoří literární kritika a uznávána je i jeho žurnalistická (novinářská) práce; BELETRIE: *Epištoly kutnohorské* (kritika církve), *Obrazy z Rus* (cestopis a zároveň jedna z prvních objektivních studií o tehdejším Rusku), *Král Lávro* (báseň, kritizující chování panovníka; také napsáno v Brixenu), *Křest sv. Vladimíra* (místy až vulgární kritika a ironizace ruského cara, potažmo i habsburské monarchie - králové si myslí, že mohou poroučet i bohu), *Epigramy* (krátké satirické a parodické skladby); DALŠÍ: *Kapitola o kritice* (hodnocení českých autorů a děl), *O literatuře* (soubor článků zveřejněných v časopisech)

Inspirace daným literárním dílem: **Jak dílo inspirovalo další vývoj literatury:** ILUSTRACE DÍLA: Mikoláš Aleš (od r. 1883), Josef Lada (od r. 1947); HUDBA: Jaroslav Hutka - *Havlíčku, Havle* autorova tvorba včetně tohoto díla položila základy české politické satiry* a ovlivnila řadu pozdějších autorů (Josef Čáp - *Tyrolské elegie po 150 letech*) a dalších osobností (T.G.Masaryk - *Karel Havlíček*)

LITERÁRNÍ KRITIKA

Dobové vnímání díla a jeho proměny: dílo přispělo k až mučednickému chápání K. H. Borovského po jeho smrti → bylo přeloženo do několika cizích jazyků (např. do chorvatštiny), u nás bylo vydáno v téměř 50 vydáních → dnes patří k nejpobulárnějším autorovým dílům

Aktuálnost tématu a zpracování díla: aktuálnost tématu je po více než 150 letech již sporná; aktuálnosti zpracování napomáhá velmi jednoduchý, čtivý a vtipný jazyk, který je atraktivní a snadno pochopitelný i pro dnešní čtenáře

Dobová kritika díla a její proměny:

literární kritika díla byla poměrně pozitivní, zejména pak po autorově smrti (kdy byl dočasně vnímán až jako mučedník) → dnes je dílo kritikou řazeno k vrcholům autorovy tvorby

Srovnání s vybranými literárními dílem:

Karel Havlíček Borovský - *Král Lávro*, *Křest sv. Vladimíra* (rovněž ostré satiry a kritiky habsburské monarchie, na rozdíl od autobiografických *Tyrolských elegií* se silnými mytologickými a historickými prvky)

*Svit, měsíčku, polehoučku
skrz ten hustý mrak,
jápak se ti Brixen líbí? -
Nešked se tak!*

...
*Dvě hodiny po půlnoci
- když na třetí šlo,
tu mi dával žandarm u postele
šťastné dobrýtro.*

*Se žandarmem slavný ouřad
celý v parádě,
pupek kordem pevně obvázaný,
zlato na krágle.*

...
*"Ach ty vládno převrácená vládno
Národy na šňůrce vodit chceš,
ale čtyřmi koni na opratích
Vládnout nemůžeš!"*

elegie/zálozpeřv - lyrický žánr; pesimistická, zádušná, smutná až truchlivá skladba (básnička či hudební); dnes se často používá jako nekrolog, dříve v politickém básnictví české národní obrození - OBDOBÍ: poslední třetina 18. stol. - r. 1848; CÍL: pozvednutí českého jazyka a národního citění obyvatel; VÝZNAMNÍ OBROZENCÍ: Josef Dobrovský, J.K.Tyl, Josef Jungmann, B.Němcová, K.H.Mácha, K.J.Erben, Fr.Palacký **satira** - literární žánr, kritizující nedostatky za pomoci ironie, karikatury a komičnosti **realismus** - uměl. směr hl. 2. pol. 19. stol.; zachycuje pravdivou a věrnou skutečnost; centrem pozornosti často průměrní lidé; ZÁSTUPCI: L.N.Tolstoj, Ch.Dickens, M.Twain **romantismus** - v literatuře jde o směr, rozvíjející se hl. v 1. pol. 19. stol.; rozvoj hl. lyrické poezie, ale také románu; ZNAKY: konflikt mezi vnitřním a vnějším (reálným) světem; pocit rezervovanosti hl. hrdiny, vzpírající se společ. konvencím; ZÁSTUPCI: Ö.Wilde, A.Dumas st., A.S.Puškin, N.V.Gogol, K.H.Mácha, B.Němcová, K.J.Erben, aj. **archaismus** - zastaralý jazyk, prvek (např. *platiiti, dychat, regiment* (= pluk), *leč* (= avšak), narodil od historismu může označovat i skutečnost (věc), která se stále používá **historismus** - podobá se archaismu, narodil od něj ale označuje již nepoužívanou skutečnost/věc; např. *halapartna, píď* **inverze** - nezvyklý/zastaralý slovosled ve větách **apostrofa** - oslovení někoho/něčeho jiného než publika (nepřítomné či zemřelé osoby, neživé věci, apod.) **ironie** - zaměrné vyslovení opaku toho, co si opravdu myslíme **elipsa** - vynechání části věty, která je příjemci známa/bez které je schopen větu pochopit; VÝZNAM: zstručnění; neopakování něčeho, co už bylo řečeno nebo co je zjevné **řečnická otázka** - otázka položená bez záměru dostat na ni odpověď **hyperbola** (nadsázka) - přehánění či zveličování skutečnosti **přirovnání** - pojmenování na základě srovnání (k podobnosti dvou subjektů (*studené jako mramor*) **personifikace** - připisování lidských vlastností neživým věcem/zvřatům **2. generace národních buditelů** - generace obrozenců, prosazující se po r. 1830; ZNAKY: důraz na rozvoj češtiny jako normálního jazyka (samotná záchrana jazyka už není potřeba); ve všechno české je automaticky přínosné (důležitá je i kvalita); vztah k Rusku; ZÁSTUPCI: K. H. Borovský, Božena Němcová, Josef Jungmann (jazykovědec), aj. **májovci** - skupina čes. autorů 2. pol. 19. stol., navazující na odkaz zejména Karla Hynka Máchy, sdružené kolem almanachu *Máj* (1858); ZNAKY: zachycení skutečnosti i s negativy; inspirace nejen z Čech, ale i z Evropy; snaha o povznesení české lit. na evrop. úroveň; ZÁSTUPCI: Jan Neruda, Karolína Světlá, Vítězslav Hálek, Božena Němcová